

DOI: <https://doi.org/10.31874/2309-1606-2024-30-2-16>
УДК 37.011.31(092)

Катерина Гончаренко

Рецензія на науково-публіцистичні нариси з серії книг «Педагогічні концепції» Віталія Хромця

Рецензія на 15 книг серії науково-публіцистичних нарисів «Педагогічні концепції», створених доктором філософських наук, директором ГО «Несторівський центр» Віталієм Хромцем, видавництва Дух і Літера, Київ: 2023–2024 роки.

Ключові слова: *серія «Педагогічні концепції», Віталій Хромець, класика педагогіки, науково-публіцистичні нариси.*

На сьогоднішній день науково-популярні видання відіграють важливу роль у формуванні світогляду людини. Вони мають беззаперечну актуальність та значимість для розвитку суспільства, адже виконують низку важливих функцій. Завдяки популяризації наукових концепцій, знання стає доступним та простим у розумінні. Будь-то біологія, фізика чи педагогіка, астрономія чи квантова механіка: завдяки зрозумілій мові, способу вираження та формі подачі контенту широке коло споживачів отримує змогу ознайомитися з досягненнями з будь-якої наукової площини. Це, в свою чергу, спонукає до зацікавлення наукою, сприяє засвоєнню елементарних наукових постулатів, формує наукову грамотність чи критичне ставлення до окремих теорій тощо. Завдяки популяризації науки формується підґрунтя до розуміння наукових принципів, а відтак і до можливості ідентифікації псевдонаукових теорій.

Досягнення сучасних технологій та інновацій значно сприяють можливостям формування різноманітних науково-популяризаційних форм. Так, окрім традиційних текстових форматів (книги, журнали) на сьогоднішній день в топ виходить ведення науково-популярних блогів, відеоканалів, запис подкастів тощо. Завдяки цифровим технологіям є можливість швидкого віднаходження та відбору контенту згідно кола цікавості. На цей момент слід зважати, оскільки сучасне покоління зумерів, яке є вкрай орієнтованим на візуальний контент, а відтак і представники інших поколінь, що все більше схильні до сприйняття коротких візуальних форм, все важче чимось зацікавити. Потрібно постійно віднаходи

© Катерина Гончаренко, 2024

нові способи, завдяки яким можна було б відволікти від соціальних мереж, розважальних порталів, trash-новин тощо. Це ж, в свою чергу, потребує значного внеску: як творчих зусиль, так і фінансових вливань, що досить часто є проблематичним.

Рецензоване нами науково-публіцистичне видання «Педагогічні концепції», автором яких є доктор філософських наук, директор ГО «Несторівський центр» Віталій Хромець, відповідає критеріям популярної літератури. Воно складається з серії книг, які в популярній формі роз'яснюють концепції педагогів-класиків: «Василь Сухомлинський: педагогічна концепція» [Хромець 2023a], «Селестен Френе: педагогічна концепція» [Хромець 2023b], «Антон Макаренко: педагогічна концепція» [Хромець 2024b], «Марія Монтессорі: педагогічна концепція» [Хромець 2024f], «Олександр Сазерленд Нілл: педагогічна концепція» [Хромець 2024g], «Януш Корчак: педагогічна концепція» [Хромець 2024m], «Джон Дьюї: педагогічна концепція» [Хромець 2024d], «Рудольф Штайнер: педагогічна концепція» [Хромець 2024i], «Пауло Фрейре: педагогічна концепція» [Хромець 2024h], «Ян Амос Коменський: педагогічна концепція» [Хромець 2024l], «Йоганн Генріх Песталацці: педагогічна концепція» [Хромець 2024e], «Адольф Дістервег: педагогічна концепція» [Хромець 2024a], «Фрідріх Фребель: педагогічна концепція» [Хромець 2024k], «Ушинський Костянтин Дмитрович: педагогічна концепція» [Хромець 2024j], «Георг Кершенштейнер: педагогічна концепція» [Хромець 2024c]. Нариси по концепціям однойменних книг педагогів, які викладено автором, відповідно складають серію, що об'єднана спільною канвою дослідницької проблематики.

Як зазначається в Передмовах до книг, тексти даної серії є спробою віднайти ключові концепти педагогіки тієї чи іншої особистості з перспективою застосування їх у наш час, але не варто їх сприймати як буквальної реконструкції педагогічних пропозицій того чи іншого педагога-класика. «Тому не варто в цих текстах шукати академічної точності, але слід розглядати їх як *нариси, мета яких – викликати інтерес до педагогічної класики та сприяти її популяризації серед освітян-практиків та академічних дослідників*. Це також заклик спиратися на потужний потенціал педагогічної класики в сучасній освітній практиці» [Хромець 2024c: 4].

Беззаперечним є те, що постульоване автором завдання, що полягає у викладі ключових концептів різних педагогів, є цілком реалізованим. Так, в ході опрацювання нарисів ми бачимо, що, до прикладу, концепція Джона Дьюї ґрунтується навколо ідеї «індивідуалізованої освіти». «На думку Джона Дьюї, у сфері освіти потрібно розвивати ті задатки дитини, які є загальними рисами, притаманними людській природі. Незалежно від того, де ми перебуваємо, ми всі маємо спільну природу, яка проявляється в певних загальних рисах, характерних для всіх людей незалежно

від їхньої національності та місця проживання. Тому в системі загальної освіти потрібно розвивати орієнтацію на те, що кожна людина має стати громадянином світу» [Хромець 2024d: 14]. З концепції Фрідріха Фребеля, що був учнем Йоганна Генріха Песталоцці, ми дізнаємося, що фундаментом у навчанні є створені для цього умови, які дозволяють не лише виховувати чи надавати загальні знання, але й передбачають професійну підготовку. Аналізуючи нарис присвячений Фрідріху Фребелю знаходимо, що ядром його концепції є поняття *Bildung*, що в якості смислового ядра покладається на «надання будь-чому певної форми». Відтак, подібне «оформлення» педагог виводить з виховання дитини, яке починається ще з садка. «Фребель розробив концепцію дошкільного виховання та запропонував створити дитячі садки, які втілювали метафору «діти – це квіти життя, висаджені в саду». Його концепція передбачала створення садочків, у яких діти могли б рости й розвиватися. Ця метафора стала відомою як відображення цінності й важливості унікального росту і розвитку всіх дітей, подібних до квітів у саду життя» [Хромець 2024k: 10–11]. Не меншу цікавість може викликати і педагогічна концепція Олександра Сазерленда Нілла, який вбачає психоаналіз значною складовою розвитку людини. «Освітнє середовище, за Ніллом, має бути реорганізоване таким чином, щоб бути кращим за середовище суспільне. Воно повинно впливати на дітей так, щоб вони стали статистично кращими, ніж ті діти, що виростають в суспільстві. Нілл вважав, що потрібно виховати нове покоління так, щоб воно принципово відрізнялося від наявного невротичного

суспільства. Так само мислив і Дьюї. Він казав, що в школах слід змодельовувати майбутнє та сформувати такі типи стосунків, які б діти, коли стануть дорослими, могли перенести в суспільство. Про це говорив Штайнер, про це говорила Монтесорі, про це говорив і Ніл» [Хромець 2024g: 19]. Напевно, вже стає зрозумілим, що в кожному з нарисів можна знайти саме ту концептуальну специфіку, яку автор віднаходить в того чи іншого педагога та чітко й доступно викладає.

Доречною та вдалою, на нашу думку, є добірка педагогічних концепцій, оскільки з-поміж вже досить відомих та популярних педагогів-класиків (Пауло Фрейре, Василь Сухомлинський, Антон Макаренко чи Марія Монтесорі та інші), є ще й менш відомі, але варті популяризації (Рудольф Штайнер, Селестен Френе, Адольф Дістервег чи Георг Кершенштейнер та інші). Ознайомлення з маловідомими педагогічними концепціями ширшого кола читачів уможливило б формування потенціалу перспектив для впровадження підходів в освітній простір.

Водночас. Автор даного науково-публіцистичного видання має на меті *«популяризацію серед освітян-практиків та академічних дослідників»*, що, на нашу думку, неточно позначає цільову аудиторію цього видання. Передусім, дана серія нарисів більшою мірою може бути корисною студентам педагогічних спеціальностей в ході вивчення «Історії педагогіки» чи подібних дисциплін – зокрема, як доповнення видань хрестоматійного та енциклопедичного форматів. Насамперед, в окремих книгах наявні цікаві автобіографічні пасажі, важливі при вивченні та поглибленні знань з «Історії педагогіки». До прикладу, фрагменти з життєпису Костянтина Ушинського [Хромець 2024j: 5–14], Яна Амос Коменського [Хромець 2024l: 5–11], фрагменти з життя, які було закладено в основу педагогічної теорії Антона Макаренка [Хромець 2024b: 11–14] та інші. Саме тому, що воно легке у використанні, доступне для швидкого прочитання, що дозволяє сформувати основи загальних знань про дані педагогічні концепції, таке науково-популярне видання може бути корисним для студентства і тих, хто самостійно вивчає педагогіку і розширює свої знання у ній. Воно добре допомагає окреслити загальні обриси розуміння певної видатної постаті у педагогіці, її концепції тощо. При опрацюванні даної серії нарисів, окрім їхнього зіставлення з працями репрезентованих педагогів та їхніх теорій, ми звернулися за консультацією до педагога-практика¹, що займається викладацькою діяльністю і отримали підтвердження своїх сумнівів щодо самостійної прикладної практичної значущості рецензованих науково-публіцистичних книг цієї серії.

¹ Світлана Миколаївна Процька – доцент, кандидат філософських наук, доцент кафедри соціальної філософії та освітньої політики Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

Дана серія може становити цікавість і для освітян-практиків. Але в тому випадку, коли вони будуть дещо розширені до рівня методики. Наразі ж ті настанови, які наявні в книгах, є досить загальними. До прикладу, в педагогічній концепції Фрідріха Фребеля йдеться про «ігровий підхід». Однак, що це за гра, якою вона може бути, чи як її застосувати в освітньому процесі, дещо незрозуміло. «Ігровий підхід враховує важливість розвитку чуттєвості та інтелекту дитини, адже на кожному новому етапі завдання ускладнюється, а отримані враження – інтелектуалізуються. Так гра перетворюється на формування нового, який враховує попередній контекст і розвиває інтереси дитини в процесі вивчення та виховання. Освітній процес має бути організований так, щоб постійно підтримувати інтерес дитини до навчання. Саме гра стає ключем до розв'язання цієї задачі. Гра – це не лише невід'ємна частина розвитку людини, але й інструмент втілення та вираження її творчих можливостей... гра – це не просто вигадана дитяча забава. Це складова людської природи» [Хромець 2024k: 37]. На нашу думку, актуальним та практично корисним для освітян-практиків було б тлумачення «ігрового підходу», поради щодо його застосування тощо. Також було б доречним аби у викладі концепцій застосувати критичний погляд щодо перспектив та можливостей застосування їх на практиці. Так, вже згадуваний ігровий підхід Фрідріха Фребеля, хоча й виступає цікавим форматом до проведення занять, що може дозволити набутти низки компетенцій та навичок, в українських реаліях втілити майже нереально. Згадати хоча б Ласе Еронена та його колег Сірп Кокоба й Карі Сормунен зі Школи прикладної та педагогічної освіти, Університету Східної Фінляндії, Йоенсуу, які досліджували приклади впровадження «Міждисциплінарних курсів» у шкільну систему освіти [Eronen et al. 2019]. Відтак, висновки, яких вони доходять, є дещо суперечливими. Оскільки значна частина уроку з «Міждисциплінарного курсу» присвячена грі, яка спрямована на посилення навички спільної роботи в команді, розвиток вмінь побудови стратегії та інше, то часу на засвоєння матеріалу залишається мало. А тому, знижується рівень засвоєного матеріалу. Щодо вчителів, які впроваджують подібні курси, то вони повинні мати вдосталь часу та мотивації на те, аби їх розробити.

За рекомендацією автора не будемо вдаватися в точність реконструкції представлених педагогічних вчень. Та все ж відмітимо. Ті «академічні дослідники», які ґрунтовно ознайомлені з роботами педагогів-класиків, неминуче визначать дану серію дещо наївною. Академічним дослідникам могла б стати цікавою авторська інтерпретація та критичний аналіз, який би дозволив читачу вступати в дискусію, шукати нові смисли чи запропонував йому практичні підходи на основі досліджуваних концепцій. На прикладі Пауло Фрейре можемо сказати, що багаж з освоєних книг,

вивчення та розбору його підходу до освіти, вимагає більш ґрунтовного аналізу, аніж зустрічаємо у цій науково-публіцистичній книзі про його педагогічну концепцію. «На думку Фрейре, мета освіти – звільнення людини від гніту, тобто визволення особистості від умов, у яких одні пригнічують інших. Освіта повинна сформувати середовище, в якому відсутні і ті, хто пригнічує, і ті, кого пригнічують. Критичному підходу до формування освіти та педагогіки, за словами Пауло Фрейре, не відповідає ситуація, в якій одні пригноблюють, а інші перебувають під цим гнобленням. Він наголошував, що пригноблення призводить до дегуманізації: людина починає розглядатися як об'єкт, а не особистість, яка має унікальні потреби і цінності» [Хромець 2024h: 13-14]. Далі автор проводить паралель з кантівським категоричним імперативом, йдучи за логікою власних розмірковувань. Хоча, на наш погляд, було б доречно зупинитися також на понятті дегуманізації, бо це могло б містити практичні та корисні поради. Так, наприклад, дегуманізуючими здебільшого є ті освітні практики, які ґрунтуються на передачі інформації. Вони не стимулює самостійного критичного мислення, а відтак, не сприяють тому, аби учень формувався як активний учасник суспільного життя. І тут можна було би порозмірковувати про практику уникнення подібної «передачі інформації». Або ж більше уваги привернути не лише до того, як розуміє діалог Пауло Фрейре, про що згадує і автор нарису [Хромець 2024h: 18–19], але і до наслідків браку діалогу у сучасній освіті, що теж дегуманізує її учасників [Фрейре 1993]. Це спричиняється, як правило, авторитарним підходом до ведення освітнього процесу, і тому практичною порадою для вчителів та викладачів могло би бути те, що вони мають визнати, що вони самі не є єдиним джерелом істини, експертності тощо.

Тому як загальний висновок зазначимо, що дану серію нарисів краще популяризувати з-поміж студентів-педагогів, учнів старшої школи чи пересічних громадян для підвищення їхнього рівня свідомості та більшого розуміння цінності освіти.

Таким чином, на сьогоднішній день, науково-публіцистична література є досить актуальним форматом популяризації наукового знання. Завдяки такій літературі можливе підвищення як індивідуального, так і суспільного володіння інформацією та оперування знанням. Доводити подібну тенденцію сенсу немає, адже з цього приводу існує низка фахових розвідок, які ґрунтовно доводять це. «Розмаїття науково-популярної літератури цілком закономірно може виконати роль своєрідного ковадла дальшого прогресу людства. Еволюційний розвиток земної цивілізації не терпить розривів. Одну з ланок безконечного ланцюга знань і відкриттів повинні викувати науковці й письменники, журналісти і публіцисти на сторінках ЗМІ» [Романчук 2011: 193]. Цей формат донесення та поширення наукових знань наразі відомий і прикладним на-

укам, і гуманітарним. До прикладу, в філософії (дана царина є для нас ближчою) все більше з'являється праць публіцистичного характеру, які мають на меті за легкістю подачі тексту донести сенси, концепції чи надати поширення якогось знання тощо. Так, одна з новинок філософської літератури – книга Джона Грея «Котяча філософія. Коти і сенс життя», яка завдяки історіям про антифілософа-котолюбця Мішеля Монтеня чи котячим принципам етики та життя за власною природою Бенедикта Спінози, доносить до читача головні сенси тих чи інших філософських теорій [Грей 2024]. Тому, кожен сучасний науковець робить значну справу, коли долучається до популяризації наукового знання. Що ж до формату, форми подачі (книга, відео etc.) чи аудиторії, якій адресована ця література, то це вже на розсуд автора.

Посилання:

- Грей, Дж. (2024). *Котяча філософія. Коти і сенс життя*. Пер. з англ. П. Добринчук. Київ: Лабораторія.
- Романчук, О. (2011). Роль науково-популярної літератури в пропаганді знань. *Вісник Львівського національного університету ім. І. Франка. Серія: Журналістика*, (34), 188–194.
- Фрейре, П. (1993). *Педагогіка пригноблених*. Пер. з англ. О. Дем'янчука. Київ: Юніверс.
- Фрейре, П. (2004). *Педагогіка свободи: Етика, демократія і громадянська мужність*. Пер. з англ. О. Дем'янчука. Київ: Видав. Дім «КМ Академія».
- Хромець, В. (2024a). *Адольф Дістервег: педагогічна концепція*. Київ: Дух і Літера.
- Хромець, В. (2024b). *Антон Макаренко: педагогічна концепція*. Київ: Дух і Літера.
- Хромець, В. (2023a). *Василь Сухомлинський: педагогічна концепція*. Київ: Дух і Літера.
- Хромець, В. (2024c). *Георг Кершенштейнер: педагогічна концепція*. Київ: Дух і Літера.
- Хромець, В. (2024d). *Джон Дьюї: педагогічна концепція*. Київ: Дух і Літера.
- Хромець, В. (2024e). *Йоганн Генріх Песталоцці: педагогічна концепція*. Київ: Дух і Літера.
- Хромець, В. (2024f). *Марія Монтессорі: педагогічна концепція*. Київ: Дух і Літера.
- Хромець, В. (2024g). *Олександр Сазерленд Нілл: педагогічна концепція*. Київ: Дух і Літера.
- Хромець, В. (2024h). *Пауло Фрейре: педагогічна концепція*. Київ: Дух і Літера.
- Хромець, В. (2024i). *Рудольф Штайнер: педагогічна концепція*. Київ: Дух і Літера.
- Хромець, В. (2023b). *Селестен Френе: педагогічна концепція*. Київ: Дух і Літера.
- Хромець, В. (2024j). *Ушинський Костянтин Дмитрович: педагогічна концепція*. Київ: Дух і Літера.
- Хромець, В. (2024k). *Фрідріх Фребель: педагогічна концепція*. Київ: Дух і Літера.
- Хромець, В. (2024l). *Ян Амос Коменський: педагогічна концепція*. Київ: Дух і Літера.
- Хромець, В. (2024m). *Януш Корчак: педагогічна концепція*. Київ: Дух і Літера.
- Eronen, L., Kokko, S., & Sormunen, K. (2019). Escaping the subject-based class: A Finnish case study of developing transversal competencies in a transdisciplinary course. *The Curriculum Journal*, 30(3), 1-15. doi:10.1080/09585176.2019.1568271

References:

- Eronen, L., Kokko, S., & Sormunen, K. (2019). Escaping the subject-based class: A Finnish case study of developing transversal competencies in a transdisciplinary course. *The Curriculum Journal*, 30(3), 1-15. doi:10.1080/09585176.2019.1568271.
- Freire, P. (1993). *Pedagogy of the Oppressed*. Trans. from English by O. Demianchuk. [In Ukrainian]. Kyiv: Universe.
- Freire, P. (2004). *Pedagogy of Freedom: Ethics, Democracy, and Civic Courage*. Trans. from English by O. Demianchuk. [In Ukrainian]. Kyiv: Publishing House "KM Academy".
- Gray, J. (2024). *Feline Philosophy. Cats and the Meaning of Life*. Trans. from English by P. Dobrynychuk. [In Ukrainian]. Kyiv: Laboratory.
- Khromets, V. (2024a). *Adolf Diesterweg: pedagogical concept*. [In Ukrainian]. Kyiv: Spirit and Letter.
- Khromets, V. (2024g). *Alexander Sutherland Neill: pedagogical concept*. [In Ukrainian]. Kyiv: Spirit and Letter.
- Khromets, V. (2024b). *Anton Makarenko: pedagogical concept*. [In Ukrainian]. Kyiv: Spirit and Letter.
- Khromets, V. (2023b). *Célestin Freinet: Pedagogical Conception*. [In Ukrainian]. Kyiv: Spirit and Letter.
- Khromets, V. (2024k). *Friedrich Froebel: pedagogical concept*. [In Ukrainian]. Kyiv: Spirit and Letter.
- Khromets, V. (2024c). *Georg Kerschensteiner: pedagogical concept*. [In Ukrainian]. Kyiv: Spirit and Letter.
- Khromets, V. (2024l). *Jan Ámos Komenský: pedagogical concept*. [In Ukrainian]. Kyiv: Spirit and Letter.
- Khromets, V. (2024m). *Janusz Korczak: pedagogical concept*. [In Ukrainian]. Kyiv: Spirit and Letter.
- Khromets, V. (2024e). *Johann Heinrich Pestalozzi: pedagogical concept*. [In Ukrainian]. Kyiv: Spirit and Letter.
- Khromets, V. (2024d). *John Dewey: pedagogical concept*. [In Ukrainian]. Kyiv: Spirit and Letter.
- Khromets, V. (2024f). *Maria Montessori: pedagogical concept*. [In Ukrainian]. Kyiv: Spirit and Letter.
- Khromets, V. (2024h). *Paulo Freire: pedagogical concept*. [In Ukrainian]. Kyiv: Spirit and Letter.
- Khromets, V. (2024i). *Rudolf Steiner: pedagogical concept*. [In Ukrainian]. Kyiv: Spirit and Letter.
- Khromets, V. (2024j). *Ushinsky Kostiantyn Dmytrovych: pedagogical concept*. [In Ukrainian]. Kyiv: Spirit and Letter.
- Khromets, V. (2023a). *Vasyl Sukhomlynsky: Pedagogical Conception*. [In Ukrainian]. Kyiv: Spirit and Letter.
- Romanchuk, O. (2011). The Role of Popular Science Literature in the Propagation of Knowledge. [In Ukrainian]. *Bulletin of the Ivan Franko National University of Lviv. Journalism series*, (34), 188-194.

Kateryna Honcharenko. Review of scientific and journalistic essays from the series of books "Pedagogical Concepts" by Vitalii Khromets

Review of 15 books of the series of scientific and journalistic essays "Pedagogical Concepts", created by Doctor of Science in Philosophy, Director of the NGO "Nestor Center" Vitalii Khromets, Dukh i Litera, Kyiv: 2023-2024.

Keywords: series "Pedagogical Concepts", Vitaliy Khromets, classics of pedagogy, scientific and journalistic essays.

Гончаренко, Катерина, кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова.

E-mail: k.s.honcharenko@npu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-1162-9464>

Honcharenko, Kateryna, Candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Philosophy, Educational and Scientific Institute of Philosophy and Educational Policy, Mykhailo Dragomanov Ukrainian State University

E-mail: k.s.honcharenko@npu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0003-1162-9464>